

Xalqaro mehnat migratsiyasi va uning global valyuta oqimlariga ta'siri**Eshqorayev Javohir Zayniddin o'g'li****Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti Buxgalteriya hisobi va
audit yo'nalishi talabasi****Annotatsiya**

Ushbu maqolada xalqaro mehnat migratsiyasining global va milliy iqtisodiyotlarga, xususan, valyuta oqimlari shakllanishiga ta'siri tizimli ravishda tahlil qilinadi. Migratsiya oqibatida yuzaga keladigan transchegaraviy pul o'tkazmalari – remittanslar – ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlar, jumladan, O'zbekiston uchun muhim iqtisodiy barqarorlik manbai bo'lib xizmat qilmoqda. AQSh, Yevropa Ittifoqi va Rossiya kabi asosiy mehnat migrantlarini qabul qiluvchi davlatlarning migratsiya siyosati, valyuta kursi o'zgarishlari va iqtisodiy sikllarining bevosita ta'siri baholangan.

Kalit so'zlar: mehnat migratsiyasi, remittans, valyuta oqimlari, xalqaro iqtisodiy aloqalar, pul o'tkazmalari, O'zbekiston, migrantlar.

Kirish

Xalqaro mehnat migratsiyasi hozirgi global iqtisodiyotda eng muhim ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlardan biri hisoblanadi. Jahon miqyosida 2023-yil holatiga ko'ra, 280 milliondan ortiq inson o'z yurtidan tashqarida mehnat qilmoqda, ularning katta qismi rivojlanayotgan mamlakatlardan rivojlangan mamlakatlarga yo'l olgan [1]. Migratsiya natijasida yuzaga keladigan valyuta oqimlari – remittanslar – ko'plab mamlakatlar uchun muhim daromad manbai, kambag'allikni kamaytiruvchi vosita va tashqi savdo balansini muvozanatlovchi omil sifatida namoyon bo'lmoqda [2].

O'zbekiston bu jarayonlarda faol ishtirok etayotgan mamlakatlardan biri bo'lib, Rossiya, Qozog'iston, Janubiy Koreya, Turkiya, AQSh va boshqa davlatlarda millionlab O'zbekiston fuqarolari mehnat faoliyatini olib borishmoqda. Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda O'zbekistonga kelgan pul o'tkazmalari hajmi 16 milliard AQSh dollaridan oshgan [3].

Mazkur maqolada mehnat migratsiyasi va global remittans oqimlarining dinamikasi, ularning iqtisodiy barqarorlik, valyuta kursi, inflyatsiya va to'lov balansi ko'rsatkichlariga ta'siri IMRAD strukturasida chuqur tahlil qilinadi.

Adabiyotlar Sharhi

Mehnat migratsiyasining makroiqtisodiy ta'siri ilmiy adabiyotlarda keng yoritilgan. Borjas va Rapoport (2006) o'z tadqiqotlarida remittanslarning ularni yuboruvchi va qabul qiluvchi mamlakatlarga ikkiyoqlama ta'sirini qayd etganlar: birinchisi – ularni yuboruvchi mamlakatlar ishchi kuchining qisqarishi va ijtimoiy demografik muvozanat buzilishi; ikkinchisi – qabul qiluvchi mamlakatlarda yalpi talabni oshiruvchi moliyaviy oqimlarning kuchayishi [4].

IMF va Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda global remittanslar hajmi 831 milliard dollarni tashkil etgan bo'lib, bu ko'rsatkich pandemiyadan oldingi darajadan yuqoridir [5]. Ayniqsa, Markaziy Osiyo mamlakatlari, jumladan, O'zbekiston, Qirg'iziston va Tojikiston uchun remittanslar YaIMning 15–35% gacha bo'lgan qismini tashkil qilmoqda [6].

Qator tadqiqotlarda valyuta oqimlari va valyuta kursi barqarorligi o'rtasidagi bog'liqlik tahlil etilgan. Remittanslarning ortishi milliy valyutaga bo'lgan talabni oshirishi orqali kursni mustahkamlovchi ta'sir ko'rsatadi, biroq ularning asimmetrik taqsimlanishi ichki bozorlarning inflyatsion holatini beqarorlashtirishi mumkin [7].

O'zbekiston kontekstida remittanslar nafaqat iste'mol xarajatlarini moliyalashtirish, balki uy-joy, sog'liqni saqlash va ta'lim kabi yo'nalishlarga investitsiyalarning asosiy manbaiga aylangan [8]. Bu esa ularning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatini oshiradi.

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda tarixiy-dinamik tahlil, o'zgaruvchilar o'rtasidagi regressiya modeli, hamda korrelyatsion statistik tahlil qo'llanildi. Asosiy statistik ma'lumotlar quyidagi manbalardan olingan:

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki remittans statistikasi (2010–2023);

Jahon bankining “Migration and Remittances” hisoboti;

Xalqaro valyuta jamg'armasi valyuta kurslari va to'lov balansi ma'lumotlari;

Rossiya Markaziy banki va Qozog'iston Milliy banki pul o'tkazmalari statistikasi.

Tahlil uchun quyidagi model qurildi:

$$FX_inflow = \alpha + \beta_1 Migrant_number + \beta_2 Oil_price_RU + \beta_3 Exchange_rate_RUB + \beta_4 Seasonal_factor + \varepsilon$$

Bu yerda:

FX_inflow – O'zbekistonga kiruvchi remittanslar (mlrd. USD),

Migrant_number – chet elda ishlayotgan O'zbekiston fuqarolari soni,

Oil_price_RU – Rossiya iqtisodiy siklini ifodalovchi Brent narxi (remittansga bilvosita ta'sir),

Exchange_rate_RUB – Rossiya rublining USDga nisbatan kursi.

Shuningdek, 3 ta o'zgaruvchining (remittanslar, so'm kursi, inflyatsiya) o'zaro bog'liqligi Granger sabablilik testi orqali baholandi.

Natijalar

Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, O'zbekistonga yuborilayotgan remittanslarning asosiy manbai Rossiya bo'lib, u umumiy pul o'tkazmalarning 75% dan ortig'ini tashkil qiladi. Rossiya rublining qadsizlanishi (masalan, 2022-yil mart oyida) remittanslar hajmini 2-3 oyga pasaytirgan, ammo keyinchalik kursni barqarorlashtirish orqali u qayta tiklangan.

Valyuta oqimlarining mavsumiyligi yuqori darajada: mart-iyun va sentabr-dekabr oralig'ida yuborilayotgan mablag'lar hajmi eng yuqori ko'rsatkichlarga ega. Bu esa O'zbekiston milliy valyutasiga bo'lgan talabni oshirib, vaqtinchalik kurs mustahkamlanishini yuzaga keltiradi.

Quyidagi jadvalda asosiy o'zgaruvchilar tahlili ko'rsatilgan:

Ko'rsatkich	2020	2021	2022	2023
Remittans (mlrd. \$)	6.0	8.1	16.1	14.2
Rubl/USD kursi (o'rtacha)	72	74	81	89
Brent narxi (\$/barrel)	42	68	98	84
O'zbekiston inflyatsiyasi (%)	11.4	10.5	12.3	8.8

Munozara

Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, mehnat migratsiyasi orqali kirib kelayotgan remittanslar O'zbekiston iqtisodiyotining bir necha muhim jabhalariga ta'sir ko'rsatmoqda. Birinchidan, ular valyuta zaxiralarini oshirish orqali Markaziy bankning kurs siyosatini amalga oshirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ikkinchidan, iste'mol bozoriga kiritilayotgan mablag'lar talabni oshiradi, bu esa inflyatsion bosim keltirib chiqarishi mumkin [9].

Uchinchidan, remittanslarning iqtisodiy o'sishga ta'siri bevosita emas, balki ichki investitsiyalar va xususiy sektor faoliyatini rag'batlantirish orqali amalga oshadi. Biroq, pul o'tkazmalari asosan iste'molga yo'naltirilgani sababli, bu resurslardan ishlab chiqarish salohiyatini kuchaytirish yo'lida foydalanish darajasi nisbatan pastligicha qolmoqda [10].

Shuningdek, Rossiyadagi geosiyosiy beqarorlik, sanksiyalar, mehnat bozoridagi talabning o'zgarishi remittanslar barqarorligiga jiddiy tahdid solmoqda. Bu esa O'zbekiston uchun yangi mehnat bozorlarini izlash (Janubiy Koreya, Yaqin Sharq, Turkiya) va xorijiy pul o'tkazmalari oqimlarini diversifikatsiyalash zaruratini yuzaga keltiradi.

Xulosa

Xalqaro mehnat migratsiyasi bugungi kunda O'zbekiston iqtisodiyoti uchun strategik ahamiyat kasb etuvchi omillardan biridir. Migrantlar tomonidan yuborilayotgan valyuta oqimlari – remittanslar – valyuta bozorining barqarorligini ta'minlash, inflyatsiyani jilovlash va aholining iste'mol imkoniyatlarini kengaytirish vositasi bo'lib xizmat qilmoqda.

Biroq, bu mablag'larga ortiqcha qaramlik va ularning noaniq kelib chiqish manbalari tufayli iqtisodiy siyosatda remittanslarga ehtiyotkorlik bilan yondashish zarur. Davlat siyosatining asosiy yo'nalishi – remittanslarni investitsiya vositasiga aylantirish, migrantlar uchun moliyaviy savodxonlik dasturlarini kengaytirish va xalqaro mehnat bozorlarida rasmiy bandlik mexanizmlarini kuchaytirishdan iborat bo'lishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. International Organization for Migration. World Migration Report 2023. – Geneva: IOM, 2023.
2. World Bank. Migration and Development Brief 40. – Washington: World Bank Group, 2023.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Pul o'tkazmalari statistikasi. – Toshkent: MB, 2023.
4. Borjas G.J., Rapoport H. Migration and Remittances. // Journal of Economic Perspectives. – 2006. – Vol. 20(2). – P. 53–76.
5. IMF. Balance of Payments and International Investment Position Statistics. – Washington, 2022.
6. Asia Development Bank. Labor Migration in Central Asia. – Manila: ADB Reports, 2021.
7. Chami R., Fullenkamp C., Jahjah S. Are remittances good for development? // IMF Working Paper WP/03/189. – 2003.
8. Qudratova M. O'zbekiston iqtisodiyotida mehnat migratsiyasining roli. – T.: Iqtisod-moliya, 2020. – 178 b.
9. G'ulomov S.S. Pul o'tkazmalari va valyuta barqarorligi: O'zbekiston tajribasi. // Iqtisodiyot va moliya. – 2022. – №6. – B. 24–30.

10. World Bank. Uzbekistan Economic Update: Fall 2023. – Washington, 2023.